

Nález pražských grošů v Horních Borech a otázka loštických pohárů

V měsíci červenci 1954 byl nalezen na parcele č. 108 v zahradě domu č. 27 v Horních Borech v okrese Velké Meziříčí poklad pražských grošů. Je to jeden z největších zaznamenaných nálezů pražských grošů, jehož numismatickou hodnotu zvyšují dvě kontramarky, které jsou v moravských nálezech pražských grošů velmi vzácné. Nález jako celek je cenným příspěvkem nejen pro numismatiku, ale i pro historickou archeologii. Po stránce numismatické byl odborně zpracován a je popsán zvlášť; se stanoviska historické archeologie je důležitým příspěvkem k řešení otázky loštických pohárů.

Mince byly uloženy v několika hliněných nádobkách v nepatrné hloubce 30 cm. Nádobky byly poškozeny vnějším tlakem a povětrnostními vlivy. Lze litovati jen toho, že poklad nebyl odborně vyzvednut ze země. Když zaměstnanci krajského musea v Jihlavě byli o nálezu vyrozuměni, byl již poklad vyzvednut. S mincemi byly předány jen větší úlomky nádobek. Menší střepiny zaměstnanci ústavu již v hromadách hlíny nenašli.

Ačkoliv mince byly hlinou a patinou úplně slepeny, bylo na prvý pohled zřejmé, že byly ukládány ve svitcích a v největší z nádobek uchoval se i zbytek lněného sáčku a malý cínový křížek (obr. 12).

Ve vzdálenosti 1 m od místa nálezů pokladu se našla olověná, značně oxidovaná koule z bambitky.

Staveniště má výměru 5,20 × 5,20 m, od domu č. 27 je vzdáleno 13 m a jeho jižní strana byla základnou již dávno zaniklé budovy. V tomto prostoru byl poklad do země uložen a to na třech místech, 60 cm od sebe vzdálených. První nádobka s mincemi byla nalezena ve vzdálenosti 3 m od čelní stěny výkopu (směr severní) a od západní stěny 30 cm. Druhá nádobka byla vložena do země směrem jihovýchodním od předešlé a další dvě směrem východním. Ohořelé dřevo, uhlí, popel a spálená sláma, nalezené ve výkopu, jsou neklamným svědectvím, že budova, která zde kdysi stávala, padla za oběť požáru. Podle ústní tradice byla to stodola patřící k rychtě.

Již částečná rekonstrukce nádobek, ve kterých byl poklad uložen, ukázala, že nádobky byly čtyři. Ve vykopané hlíně bylo sice nalezeno větší množství střepin, avšak materiál i jeho zpracování nasvědčují staršímu původu a k našemu nálezů pokladu nepatří.

Část největší nádoby je zrekonstruována ze 16 střepin. Na povrchu i uvnitř je černá, ucho, okraj a několik úlomků chybí. Je 15 cm vysoká, široká 13 cm a průměr dna měří 9 cm. Její stěny jsou velmi tenké (2–3 mm), lom střepin má šedou barvu. Nádobka je zdobena pásem souřadých vpichů, které počínají pod hrdlem a končí 6 cm nade dnem. Materiál, ze kterého byla vyrobena, je promísen slídou. Tato nádoba je z druhé poloviny XV. století. Náš závěr podporuje nejen numismatický obsah nálezu, ale i způsob jejího zpracování.

Střepiny ostatních nádobek jsou z t. zv. *loštických pohárů*. Tyto svým tvarem, rozměry i způsobem zpracování korespondují s poháry, které v roce 1874 vykopali na zahradě v Lošticích stavitel Klement Hladiš.¹ Jeden celý loštický pohár se nám podařilo zrekonstruovat a to z 11 střepin. Pouze okraj je poněkud poškozen. Jeho výška je 21 cm, šířka 9 cm, šířka okraje 7,5 cm a šířka dna 6 cm. Tento pohár je bez ucha; stejně i fragmenty nádob dosvědčují, že ostatní dva loštické poháry byly bezuché (obr. 13). Červenohnědá barva přechází do žluto až šedohnědé a činí dojem polevy. Pohár je velmi pěkného tvaru a jeho povrch i vnitřek jsou posety tak zv. perličkami. Na jedné straně je poněkud sploštělý a má nepatrný kaz. Tyto malé vady vznikly při vypalování těsným dotykem nádob. Okraj je od těla oddělen 9 mm širokým žlábkem, čímž je vytvořeno hrdlo nádoby.

Fragment druhého poháru sestává ze 14 střepin. Jeho okraj je zrekonstruován ze 4 střepin a je poněkud užšího průměru (7 cm). Je zpracován z téhož materiálu, barvy poněkud tmavší a je opět znatelně zploštělý. Střepiny jsou posety typickými perličkami.

Z třetího poháru, který se materiálem i zpracováním neliší, je uchována jen spodní část 5 cm vysoká o průměru dna 6 cm.

Všechny nádoby jsou zhotoveny z velmi dobrého materiálu. Střepiny mají lom barvy šedé až šedomodré a jsou promíseny nepatrnými žlutými a červenavými zrníčky, které by nasvědčovaly přítomnosti haemaťitu (Fe_2O_3), nebo limonitu (Fe/OH_3). Zdá se, že přítomnost kovů v materiálu značně ovlivnila výrobu loštických pohárů. Leč tuto otázku je nutno přenechat chemikům, kteří disponují dokonalými přístroji, potřebnými k provedení analýsy výrobního materiálu. Taktéž i rekonstrukce výroby těchto nádobek by velmi přispěla k vyjasnění otázek, které se kolem loštických pohárů nahromadily.

Tentýž tvar, materiál, barva a stejný způsob zpracování, především pak perličky na povrchu, svědčí o stejném původu pohárů, které byly známým a hledaným zbožím i daleko za hranicemi našich zemí.

O loštických pohárech bylo již mnoho napsáno a doposud byly jakousi záhadou historické archeologie. Tyto ušlechtilé výrobky loštických hrnců již na první pohled upoutají svým ladným tvarem, který prozrazuje nesporný zásah antických prvků do jejich vývoje.

Loštické poháry nejstaršího a největšího nálezu, který učinil stavitel Hladiš v Lošticích u Litovle, jsou dvojího druhu; bezuché nebo se 6–8 oušky, zřejmě

ozdobné funkce. Jsou trojí velikosti (nejmenší 10 cm vysoké, o průměru 6 cm, prostřední 17 cm vysoké, o průměru 8 cm a největší 21 cm vysoké, prům. 9 cm). Poháry jsou zhotoveny na hrnčířském kruhu s rychlými obrátkami,² jsou dobře vypálené, na povrchu i uvnitř s náznaky nedokonalé polevy a perličkami či bublinkami, které byly považovány za zrnka písku.

O loštickém nálezu byla svého času v odborných kruzích vedena čilá polemika. Stanoviska tehdejších význačných archeologů v otázce stáří loštických pohárů i v otázce způsobu jich zpracování se podstatně lišila.

Dr J. N. Woldrich zařadil loštické poháry do dob historických.¹

Dr Wankel klade tyto nádoby do počátků středověku. O perličkách na povrchu a uvnitř nádobek se vyslovuje, že vznikly z nepodařené polevy.³

R. Virchow z Berlína řadí tyto výrobky do prvních dob středověku a domnívá se, že perličky na jejich povrchu vznikly při vypalování nádobek.⁴

Tehdejší ředitel vídeňského musea, Ferdinand Hochstetter klade původ loštických pohárů rovněž do počátků středověku.¹

Kustos Mořic Trapp z brněnského musea řadí poháry do XIV.—XVI. stol., vznik perliček připisuje působení písku k docílení glazury.¹

Konservátor Ludvík Šnajdr z Jičína v r. 1886 oznámil musejnímu spolku v Olomouci,⁵ že v rozvalinách hradu Dražického u Nových Benátek našel nádobu podobnou loštickým pohárům, s velkým počtem uch kolem hrdla, která asi při drancování hradu v první polovici XV. století byla s jinými předměty vyhozena na smetiště. Zároveň s nádobkou byly nalezeny i groše Václava IV. a denáry císaře Zikmunda. Šnajdrův dopis končí závěrem, že nádob loštickým pohárům podobných užívalo se v Čechách nejen ve XIV., ale i ještě v XV. století.

I když tento nález již vyšel z evidence a nelze ho identifikovati, Šnajdrovo svědectví je v historii loštických pohárů důležité.

Prof. J. Havelka uveřejňuje zprávu o podzemních chodbách v Lošticích v čísle 180. Chodby jsou vyhloubeny ve žluté hlíně a bylo v nich nalezeno i mnoho kusů červené hlíny.⁶ Loštičtí hrnčíři měli v takovémto terénu o výborný materiál k výrobě zboží postaráno.

Prof. Jar. Simonides z Kroměříže publikoval zprávu o nálezu nádob podobných loštickým pohárům.⁷ Jelikož jsou nepolévané, prof. Simonides je považuje za starší nežli loštické výrobky, kterým se tvarem poněkud podobají, avšak loštické provenience rozhodně nejsou. Nicméně i tato zpráva je v rámci vývoje hrnčířství na Moravě důležitou a může mít vztahy i k vývoji hrnčířství v Lošticích.

Dr Wankel popisuje nález mincí v Žádlovicích u Loštic.⁸ Mince pocházejí z XIII. až XV. století a byly uloženy v nádobkách, které mohou být loštické provenience.

Pozornost zasluhuje i zpráva Jindřicha Slováka,⁹ ve které je zmínka o nálezu střepin, mezi nimiž byla část nádoby, mající podobu loštického poháru.

I tuto zprávu bylo by záhodno podrobiti revisi za předpokladu, že tento materiál je v evidenci.

J. Burian uveřejňuje zprávu o nálezu srubových konstrukcí v Olomouci,¹⁰ v nichž byly také i nádoby a střepiny. Autor doplňuje zprávu reprodukcí kresby nádoby loštického typu.

Loštické hrnčířství bylo v minulosti velmi proslulé. O zručnosti tamních hrnčířů svědčí jejich výrobky, z nichž krásou a ladností tvarů vynikají poháry. Ještě v r. 1839 provozovaly toto řemeslo 23 rodiny, v r. 1891 již jen 10 rodin. Loštické hrnčířství zaniklo s ostatními po domácku provozovanými řemesly pod tlakem tovární výroby. Stará hrnčířská pec středověkého typu stála v Lošticích ještě v r. 1909. Její reprodukcí uveřejnil Dr K. Černohorský v citované již práci »Keramika a feudalismus«.²

Podle nejmladších variantů grošů Vladislava II. Jagellonského určuje Jiří Dvorský na jiném místě sborníku dobu zakopání pokladu k roku 1490.

Měl-li majitel grošů v tomto období v Horních Borech k dispozici pro úschovu pokladu tři loštické poháry, je to svědectvím jejich značného rozšíření i do vzdálených oblastí.

Otázka, k jakému účelu sloužily loštické poháry, má logický závěr: K vaření potravin se tvarově nehodily, jedinců, kteří v nich uschovali svoje poklady, bylo jistě velmi málo, a tak zbývá již jen poslední účel — k pití nápojů. Že vskutku sloužily tomuto účelu, potvrzuje i gotický kachel, nalezený v r. 1874 v Lošticích, na kterém je relief ženy, držící v pozvednuté ruce pohár.¹ Tento náleze se dostal se sbírkou Dr Wankla do vídeňského musea.

Loštické hrnčířství čeká na podrobné zpracování. Je jistě širokého časového rozpětí výroby — a bylo by právě třeba přesného časového ohraničení —, i když hornoborský náleze vyvrací domněnky některých starších archeologů, kteří datují loštické poháry do doby raného středověku. Je hodné studia rozšíření loštických pohárů a loštického hrnčířství vůbec. Stejně je závažné, jakým ovlivněním se dostalo loštickým pohárům typického antického tvaru, který právě svádí k domněnce na raně středověký původ.

Podrobné zpracování loštického hrnčířství bude cenným přínosem k poznání vývoje naší středověké keramiky.

L I T E R A T U R A

¹ Kl. Hladiš: Loštické poháry: (Časop. musej. spolku olomouckého, roč. II., 1885, str. 184—186.)

² Dr K. Černohorský: Keramika a feudalismus. (Český lid, r. XXXIX., 1952, str. 223.)

³ Dr Wankel: Beitrag zur Geschichte der Slaven in Europa. Str. 45. (Olomouc, 1885.)

⁴ R. Virchow: Zeitschrift für Ethnologie. (Posudek o loštických pohárech. Ročník VI., 1882, str. 492.)

⁵ Lud. Šnajdr: Loštické nádoby (v rubr. Doplnky a opravy). Časopis musej. spol. olom., roč. III., 1886, str. 41.)

⁶ J. Havelka: Lochy v Lošticích. (Časop. musej. spol. olom., r. I., 1884, str. 171.)

⁷ Jar. Simonides: Starověká hrnčířská pec v Kroměříži. (Časop. musej. spol. olom., roč. IX., 1892, str. 85.)

⁸ Dr Wankel: Hromadný nález mincí v Žádlovicích u Loštic. (Časop. musej. spolku olom., roč. III., 1886, str. 179.)

⁹ Jindř. Slovák: Starožitná soška kamenná z Kroměříže. (Časopis musej. spol. olomouckého, roč. XII., 1895, str. 114.)

¹⁰ J. Burian: Středověké srubové konstrukce v Olomouci. (Archeolog. rozhledy, roč. IV., 1954. str. 661.)

LUDVÍK MEDUNA

Der Prager Groschenfund in Horní Bory und die Frage der Lošticer Becher

In Monate Juli 1954 wurde in Horní Bory bei Velké Meziříčí (Grossmese-ritsch) ein Schatz Prager Groschen aus der Zeit Karls IV. bis Wladislav II. Jagello gefunden; aus den Jahren 1346–1516.

Es ist einer der grössten Funde von Prager Groschen (über 2000 Stück) und er hat nicht nur numismatischen, sondern auch archeologischen Wert. Er war in vier Gefässchen deponiert, die sich in Bruchstücken erhielten. Drei davon sind bekannte Lošticer Becher. Diese Art Töpferware ist schon seit dem Jahre 1874, wann der Baumeister Hladiš auf dieselben aufmerksam machte, ein gewisses Rätsel historischer Archeologie. Die Mehrzahl der damaligen Fachleute schrieb die Lošticer Becher dem frühen Mittelalter zu; sie liessen sich durch das typische antike Profil zu dieser Meinung verleiten. Für diese Behauptung fehlten Fakta. Der Fund von Horní Bory aber determiniert durch die Datierung der Münzen die Zeit, wann diese Becher allgemein in Gebrauch waren.

Nur durch spezielles Studium des Töpferwesens lässt sich Anfang und Ende der Erzeugung der Lošticer Becher feststellen und die Einflüsse, die auf die Gestaltung des so typischen antiken Profils einwirkten.

Obr. č. 12. Hornoborský nález po převzetí před konservací.

Obr. č. 13. Loštické poháry z hornoborského nálezu.